

MƏHƏMMƏD ƏMİN RƏSULZADƏNİN PUBLİSİSTİKASI

Səba Azad qızı Namazova

Gəncə Dövlət Universiteti

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

seba8080@mail.ru

Xülasə

Azərbaycan Cümhuriyyətinin ümumən islam aləmində ilk Cümhuriyyət, türk dünyasında ilk respublika kimi təşəkkülə Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin adı və işıqlı fəaliyyəti ilə bilavasitə bağlı olmuşdur. Onun ideoloq, dövlət xadimi, siyasi lider kimi həyat yolu mühərrir, publisist və şairlikdən başlanır.

M.Ə.Rəsulzadə XX yüzilin ilk on illiyində ədəbi aləmə gəlmiş, o zamandan etibarən də dövrü mətbuatla sıx şəkildə əməkdaşlığa başlamışdır. Onun əsasən “Hümmət”, “Təkamül”, “Tərəqqi”, “Həqiqət”, “Yoldaş”, “İrşad”, “İqbal”, “Tazə həyat”, “Səda”, “Milli birlik”, “Dirilik”, “Açıq söz”, “İstiqlal”, “Qurtuluş”, “Azərbaycan” və b. qəzet və jurnallarda çeşidli janrda yüzlərlə yazıları silsilə şəkildə dərc olunmuşdur. Maraqlıdır ki, o, ədəbi-bədii formada qələmə aldığı yazılarını da ilkin olaraq məhz sözü gedən mətbu orqanlar vasitəsilə oxuculara ünvanlamışdır. Göründüyü kimi, dövrü mətbuat Rəsulzadənin yalnız jurnalist, publisist kimi deyil, eyni zamanda yazıçı, ədəbiyyatşünas kimi yetişməsində, tanınmasında olduqca mühüm rol oynamışdır.

M.Ə.Rəsulzadənin ədəbi-nəzəri məqalələri mövzuca müxtəlif və rəngarəngdir. Qeyd edək ki, məqalələrin bir qisminə kulturoloji, ədəbiyyat və siyasət məsələlərindən ətraflı bəhs edilmiş, digər qisminə isə klassik və çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatının ayrı-ayrı problemlərinə münasibət bildirilmişdir. Müəllifin publisistikasında folklor, Güney Azərbaycan və mühacirət ədəbiyyatı məsələləri yetərinə diqqət mərkəzinə çəkilərək sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında milli köklərdən uzaqlaşma meyllərinə, ruslaşdırma siyasətinə tənqidi münasibət ifadə olunmuşdur.

“Azərbaycan kultúr gələnləri” əsərində Məhəmməd Əmin Rəsulzadə qüdrətli mütəfəkkir alim, dramaturq Mirzə Fətəli Axundzadə yaradıcılığından, satirik jurnalistikamızın parlaq nümunəsi hesab edilən “Molla Nəsrəddin” dərgisindən və onun əməkdaşlarından söz açaraq böyük şair Mirzə Ələkbər Sabirin xalqın milli oyanışındakı xidmətlərini təqdir edib yüksək qiymətləndirmiş, romantik poeziyamızın görkəmli siması Məhəmməd Hadi yaradıcılığına da münasibət bildirmişdir.

Açar sözlər: dövrü mətbuat, publisistika, məqalə, ədəbi aləm, qəzet.

PUBLICISM OF MUHAMMAD AMIN RASULZADEH

Saba Namazova

Ph.D. in Philology, Associate Professor

Ganja State University

Summary

The establishment of the Republic of Azerbaijan as the first republic in the Islamic world and the first republic in the Turkic world was directly connected with the name and bright activity of Muhammad Amin Rasulzadeh. His life path as an ideologist, statesman, and political leader began as an editor, publicist, and poet.

M.A.Rasulzade came to the literary world in the first ten years of the 20th century, and from that time he began to cooperate closely with the press of the time. Hundreds of his articles in various genres were published in “Hümmət”, “Təkamül”, “Tərəqqi”, “Həqiqət”, “Yoldaş”, “İrşad”, “İqbal”, “Tazə həyat”, “Səda”, “Milli birlik”, “Dirilik”, “Açıq söz”, “İstiqlal”, “Qurtuluş”, “Azərbaycan” and other newspapers and magazines. It is interesting that he initially addressed his literary and artistic writings to the readers through the aforementioned press. As it can be seen, the press of the time played a very important role in the development and recognition of Rasulzade not only as a journalist and publicist, but also as a writer and literary critic.

M.A.Rasulzade's literary and theoretical articles are diverse and colorful. It should be noted that in

some of the articles cultural, literary and political issues were discussed in detail, while in the other part, the attitude to separate problems of classical and contemporary Azerbaijani literature was expressed. In the journalistic work of the author, the issues of folklore, South Azerbaijan and emigration literature were brought into the center of attention, and a critical attitude was expressed to the tendency to move away from the national roots and the policy of Russification in the Azerbaijani literature of the Soviet era.

In the work "Azerbaijani Cultural Futures", Muhammad Amin Rasulzade spoke about the work of the great thinker, scientist, playwright Mirza Fatali Akhundzade, the "Molla Nasreddin" magazine, which is considered a shining example of our satirical journalism, and its employees, and appreciated and highly appreciated the services of the great poet Mirza Alekbar Sabir in the national awakening of the people. the prominent figure of our romantic poetry expressed his opinion on the work of Muhammad Hadi.

Key words: periodical press, journalism, article, literary world, newspaper.

Məhəmməd Əmin Rəsulzadə yalnız siyasi xadim, xalqa, millətə tərəqqi yolu göstərən, bu istiqamətdə dönmədən çalışan mücahid deyildi. O, həmçinin ictimai-siyasi məqalələri ilə cəmiyyəti doğru yola yönəldən əsl ziyalı, ədib, jurnalist, redaktor idi.

Rəsulzadə siyasi fəaliyyəti boyunca söz və mətbuat azadlığı uğrunda mübarizə aparmış, təqiblərə məruz qalmasına rəğmən, çar Rusiyası dövründə mətbuat üzərindəki senzuraya qarşı ciddi etiraz bildirmişdi. O. ilk məqaləsini 1903-cü ilin mayında "Şərqi-Rus" qəzetinin səhifələrində dərc etdirdikdən sonra azad söz uğrunda dönmədən mücadilə aparmışdır.

Böyük demokrat, jurnalistin 1905-1908-ci illərdə Bakıda çıxan çoxsaylı qəzet və jurnallardan "Şərqi-Rus", "Hümmət", "Dəvəti-qoç", "İrşad", "Təkamül", "Yoldaş", "Tərəqqi", "Füyuzat" və b. mətbu orqanlarda mövcud üsul-idarəni tənqid edən onlarla yazısı işıq üzü görmüşdür. Rəsulzadə bir müddət "İrşad" qəzetinin müvəqqəti redaktoru kimi də fəaliyyət göstərmişdir.

Maraqlıdır ki, M.Ə.Rəsulzadə İranda "Tərəqqi" qəzetinin xüsusi müxbiri kimi də çalışmışdır. Onun "Tərəqqi" qəzetində "İran məktubları" sərlövhəsi altında dərc edilən yazıları xüsusi maraq doğurur. 43 publisistik məqaləni əhatə edən yazılar ötən yüzilliyin əvvəllərindəki İran siyasi mühitini özündə hərtərəfli ehtiva edirdi.

M.Ə.Rəsulzadə Tehrandə İran məşrutə hərəkatının rəhbərləri də görüşərək Səttarxan və Bağırxanla ünsiyyət qurmuş, İranda ilk demokratik islahatların təbliğatçısı kimi söylərini əsirgəməmişdir.

M.Ə.Rəsulzadənin "Dirilik" jurnalında yer alan publisistik yazıları ictimai əhəmiyyəti baxımından nəzəri cəlb edir. Məqalələrdə milli azadlığa nail olmağın yolları araşdırılaraq mövcud siyasi quruluşun imkanları daxilində şərh olunmuşdur. "Dirilik nədir?" adlı baş məqalədə isə müəllif, xalqımızı "Azərbaycan türkü" kimi önə çəkmişdir [2].

M.Ə.Rəsulzadənin sonrakı dövr ictimai-siyasi, publisistik fəaliyyətində "Açıq söz" qəzetinin mühüm rolu olmuşdur. Bəllidir ki, "Açıq söz" qəzeti 1915-ci ilin oktyabrında Bakıda nəşrə başlamış, yalnız mətbuat tariximizdə deyil, həmçinin xalqımızın azadlıq mübarizəsi tarixində də vacib rola malik idi. Qəzetin adının altında belə qeyd edilmişdir:

"Siyasi-ictimai və ədəbi Türk qəzetəsi" [1].

Qəzetin birinci sayının baş məqaləsi isə "Tutacağımız yol" adlanırdı. Rəsulzadənin müəllifliyi ilə çıxmış bu yazıda bir sıra mətləblərə toxunulmuşdu:

"Dəhşətlərinə şahid olduğumuz bu yol bir həqiqəti-əsrimizin milliyyət əsri olduğunu isbat etdi. "Dünyanın xəritəsi hərbdə dəyişəcək" - deyə heyərlə qarışıq bir cümlə indi bir çox ağızlardan eşidilməkdədir" [1].

Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin mənalı həyatı, çoxşaxəli, dolğun yaradıcılığı istiqlalına qovuşmuş millətə və hürriyyət düşüncəsinə xidmətin parlaq nümunəsidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. "Açıq söz" qəzeti. 1915, № 1.
2. "Dirilik" jurnalı. 1914, № 1.